

ARCHEOLOGIENOTA

DENDERMONDE – DE BRUYNLAAN 2016

BUREAUONDERZOEK

ERFPUNT – CEL ONDERZOEK



ERFPUNT
ONROEREND ERFGOED WAASLAND

RAPPORTEN VAN ERF PUNT – CEL ONDERZOEK 14

RAPPORTEN VAN ERFPUNT – CEL ONDERZOEK 14

OPDRACHTGEVER

Fides Projects bvba, Sint Jansvliet 2/6, 2000 Antwerpen

PROJECT

Dendermonde – De Bruynlaan 2016

PROJECTCODE AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED
2016L142

UITVOERDER PROJECT

Erfpunt – cel Onderzoek
Regentiestraat 63
9100 Sint-Niklaas

AUTEURS

Marjolijn De Puydt, Thierry Van Neste

WETENSCHAPPELIJKE BEGELEIDING

Niet van toepassing

© Erfpunt – cel Onderzoek, 2016

Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of welke wijze dan ook zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van Erfpunt.

Erfpunt aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

ISSN 0778-3841

Erfpunt - cel Onderzoek

Regentiestraat 63

9100 Sint-Niklaas

Tel +32 (0)3 778 87 59

onderzoek@erfpunt.be

www.erfpunt.be

www.facebook.com/Erfpunt

<https://sketchfab.com/archeologisdienstwaasland>

1. BESCHRIJVING VAN DE UITGEVOERDE WERKEN

1.1. VERANTWOORDING

Aan de kruising van de Bruynlaan en de Noordlaan zal Fides Projects BVBA een woonvolume bouwen. In het kader van de geplande werkzaamheden is een archeologisch vooronderzoek zonder ingreep in de bodem (bureauonderzoek) verplicht. Voorafgaand aan dit onderzoek werd een bureauonderzoek met projectcode 2016J293 uitgevoerd. Vanwege enkele ontbrekende zaken werd de archeologienota geweigerd. In deze nota werden de gevraagde terreinsnedes, een plan van de riolering en fundering en een plan van maaiveldwijzigingen toegevoegd. Daarnaast werd in het programma van maatregelen de geadviseerde zone aangepast en werd een sleuvenplan toegevoegd.

Dit onderzoek werd uitgevoerd door de cel Onderzoek van Erfpunt. Het verslag van resultaten werd opgesteld door Thierry Van Neste en Marjolijn De Puydt.

1.2. ADMINISTRATIEVE GEGEVENS

PROJECTCODE

2016L142

WETTELIJK DEPOT

ISSN 0778-3841

ERKENDE ARCHEOLOOG

Thierry Van Neste

OE/ERK/Archeoloog/2015/00083

Erfpunt – cel Onderzoek

Regentiestraat 63

9100 Sint-Niklaas

NAAM OPDRACHTGEVER:

Fides Projects bvba, Sint Jansvliet 2/6, 2000 Antwerpen

VINDPLAATSNAAM:

Dendermonde – De Bruynlaan 2016 (DM DBL 16)

PROVINCIE:

Oost-Vlaanderen

GEMEENTE:

Dendermonde

DEELGEMEENTE:

Dendermonde

PLAATS:

De Bruynlaan, Noordlaan

TOPONIEM:

De Bruynlaan

COÖRDINATEN (LAMBERT '72):

Noord: 191539,581000 m

Oost: 131267,326700 m

Zuid: 191494,086600 m

West: 131164,184500 m

KADASTRALE GEGEVENS:

Dendermonde, Afdeling 1, Sectie C, perceel 428d + delen publieke ruimte.

Kadasterplan: zie § 2.2.1.1

TOPOGRAFISCHE LIGGING:

Zie § 2.2.1.2

BEGINDATUM:

5 oktober 2016

EINDDATUM:

8 december 2016

RELEVANTE TERMEN UIT DE INVENTARIS ONROEREND ERFGOED

Typologie: stadsomwallingen, steden

Datering: middeleeuwen (5de-15de eeuw), nieuwe tijd (16de-18de eeuw), nieuwste tijd (19de-21ste eeuw)

Stijlen: niet van toepassing

Culturen: niet van toepassing

Materiaal: niet van toepassing

Soort: niet van toepassing

Gebeurtenis: bureauonderzoek

VERSTOORDE ZONES

Het noordelijke deel van het projectgebied wordt ingenomen door de De Bruynlaan. Dit deel valt buiten het te ontwikkelen gebied. Voorafgaand aan de aanleg van deze weg, stonden er in het noordelijke en oostelijke deel van het projectgebied enkele gebouwen. Deze werden pas omstreeks de aanleg van de De Bruynlaan, in de tweede helft van de 20^{ste} eeuw afgebroken. De westelijke zone werd verstoord door bebouwing in de tweede helft van de 20^{ste} eeuw.

In het zuidoosten wordt een beperkt deel van het projectgebied verstoord door de aanwezigheid van een bushokje. In totaal werd 1465,14 m² verstoord.

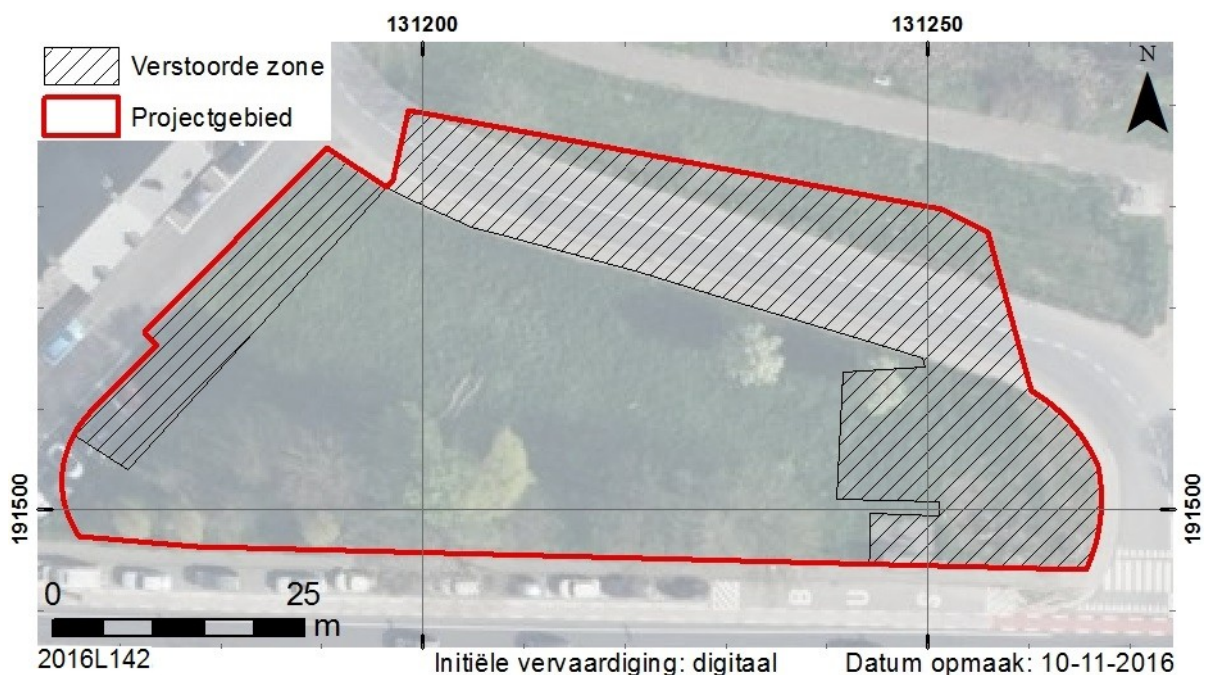


Fig. 1. Overzicht van de verstoorde zones.

1.3. ARCHEOLOGISCHE VOORKENNIS

Binnen het projectgebied werd – behalve het voorgaande bureauonderzoek – nog geen archeologisch onderzoek uitgevoerd. Wel maakt het projectgebied deel uit van de archeologische zone historische stadskern van Dendermonde en is er een overlapping met een gekende archeologische site (fig. 28 - 1181). Het betreft hier de site Grote Scheldebrug, de brug die tot het einde van de 19^{de} eeuw Dendermonde verbond met Grembergen. De brug dateerde oorspronkelijk uit de late middeleeuwen, werd in 1452-1453 vernieuwd en in 1742 vervangen. Het bestaan en de locatie van de brug is achterhaald aan de hand van historisch en cartografisch onderzoek. De locatie is vrij goed gekend maar niet exact. Het is dus niet zeker of er zich al dan niet sporen van de brug binnen het projectgebied bevinden.

1.4. OMSCHRIJVING VAN DE ONDERZOEKSOPDRACHT

1.4.1. Vraagstelling

De totale oppervlakte van het projectgebied bedraagt 3427,36 m². en bevindt zich in de archeologische zone historisch centrum van Dendermonde.

Artikel 5.4.1 van het decreet van 12 juli 2013 betreffende het onroerend erfgoed, gewijzigd bij het decreet van 4 april 2014 stelt dat het bij *aanvragen waarbij de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de vergunning betrekking heeft 300 m² of meer bedraagt en waarbij de betrokken percelen geheel of gedeeltelijk gelegen zijn in archeologische zones, opgenomen in de vastgestelde inventaris van archeologische zones* verplicht is om een bekrachtigde archeologienota zoals vermeld in artikel 5.4.8 van datzelfde decreet toe te voegen aan een stedenbouwkundige vergunning met ingreep in de bodem.

In het kader van het bureauonderzoek:

- Wordt het plangebied afgebakend en beschreven;
- Worden reeds verstoorde en reeds onderzochte zones in kaart gebracht;
- Worden de gekende aardkundige en ecologische kenmerken geïnventariseerd;
- Worden de gekende archeologische en historische waarden en indicatoren geïnventariseerd en ingeschat;
- Wordt een beschrijving gemaakt van de geplande werken waarvoor een stedenbouwkundige vergunning of verkavelingvergunning wordt aangevraagd, de uitvoeringswijze van deze werken en de potentiële impact ervan op het bodemarchief.

Om de eventuele archeologische waarde van het onderzochte gebied in te schatten, wordt informatie verzameld over minstens volgende aspecten, op basis van alle relevante bronnen:

1. De bewoningsgeschiedenis;
2. De landschapshistoriek;
3. De topografie;
4. De geologie;
5. Het bodemgebruik;
6. De vegetatie;
7. De aanwezige erfgoedwaarden;
8. De historische ingrepen.

De resultaten van de analyses worden op plannen weergegeven. De resultaten van deze studies moeten toelaten een gemotiveerd advies te formuleren of er al dan niet verder archeologisch vooronderzoek moet uitgevoerd worden, inclusief de methodiek daarvoor.

1.4.2. Randvoorwaarden

Voor het bureauonderzoek werden geen randvoorwaarden voorzien.

1.4.3. Geplande werken en bodemingrepen

Binnen het projectgebied zal één bouwvolume gerealiseerd worden. Het betreft een meergezinswoning met parkeergarage en een kantoorruimte voor een vrij beroep. De huidige De Bruynlaan en het bushokje aan de Noordlaan zullen hierbij niet aangeroerd worden.

Het bestaande terrein bevat een groot niveauverschil tussen de zijde aan de Noordlaan en de zijde aan de De Bruynlaan. Door dit niveauverschil en door het plaatselijk verlagen van de vrije hoogte in de garage, steekt het parkeerniveau (dat aan de zijde van de Noordlaan start op niveau van het maaiveld) aan de zijde van de De Bruynlaan slechts $\pm 1\text{m}30$ boven het niveau van het voetpad uit.

In een latere fase zou het de bedoeling zijn de De Bruynlaan langs de bovenzijde van het terrein te supprimeren en één grote groenzone op nagenoeg hetzelfde niveau (namelijk dat van de dijk) met wandel- en fietsdijk te creëren tussen de huidige dijk en het nieuwe gebouw.

Met dit toekomstscenario in gedachten en met de idee om een zo groen mogelijk terrein over te houden, wordt reeds in deze fase het maaiveld achter het gebouw met behulp van een keermuur sterk verhoogd zodat het dak van de parking niet meer zichtbaar is (fig. 4 - fig. 6).

De appartementen op niveau 1 hebben hierdoor aan de achterzijde een terras dat zich slechts twee treden boven het nieuwe maaiveld bevindt. Ze krijgen ook een kleine privatieve tuinzone toegewezen, afgebakend door middel van draadnet en struiken beperkt tot een hoogte van $1\text{m}10$.

Het reliëf van de groenzones links en rechts wijzigt ook licht om een zo natuurlijk mogelijk eindresultaat te bekomen.

Het gelijkvloers, dat zal dienen als parkeersokkel, zal aan de straatkant beginnen op het niveau van het voetpad, maar zal aan de noordzijde deels onder het maaiveld liggen (fig. 6). In totaal worden 16 autostaanplaatsen en twee fietsenstallingen, respectievelijk voor 25 en 36 fietsen, voorzien. Bovenop de parkeersokkel zullen drie volwaardige verdiepingen met 4 appartementen gerealiseerd worden. Een vierde verdiep zal enigszins terugspringen en slechts 2 appartementen herbergen. Om de woningen op de verdiepen te bereiken worden twee traphallen en twee liften voorzien.

Om de woningen op het eerste verdiep te beschermen tegen eventuele overstromingen wordt aan de noordzijde van het gebouw een keermuur voorzien.

De grootste impact van de werken zal uiteraard bestaan uit het hoofdgebouw. Dit heeft een totale oppervlakte van $\pm 1055\text{ m}^2$. De aanleg van de parking aan de westelijke rand en de toegangswegen naar het gebouw zelf zullen een veel beperktere impact hebben. Hoewel een groot deel van de randparking en de toegangsweg voor auto's binnen een verstoorde zone liggen, is het mogelijk dat er zich alsnog archeologisch erfgoed bevindt.

De toegangswegen voor voetgangers nemen elk slechts $\pm 20\text{ m}^2$ in beslag. Aangezien de fundering voor dergelijke voetpaden ondiep is, zal de invloed op de bodem erg beperkt zijn. Een grotere impact wordt echter gevormd door de inplanting van enkele regenwaterputten, enkele infiltratieputten en meerdere septische putten. Deze laatste zullen aangesloten worden op de bestaande riolering aan de Noordlaan (fig. 7).

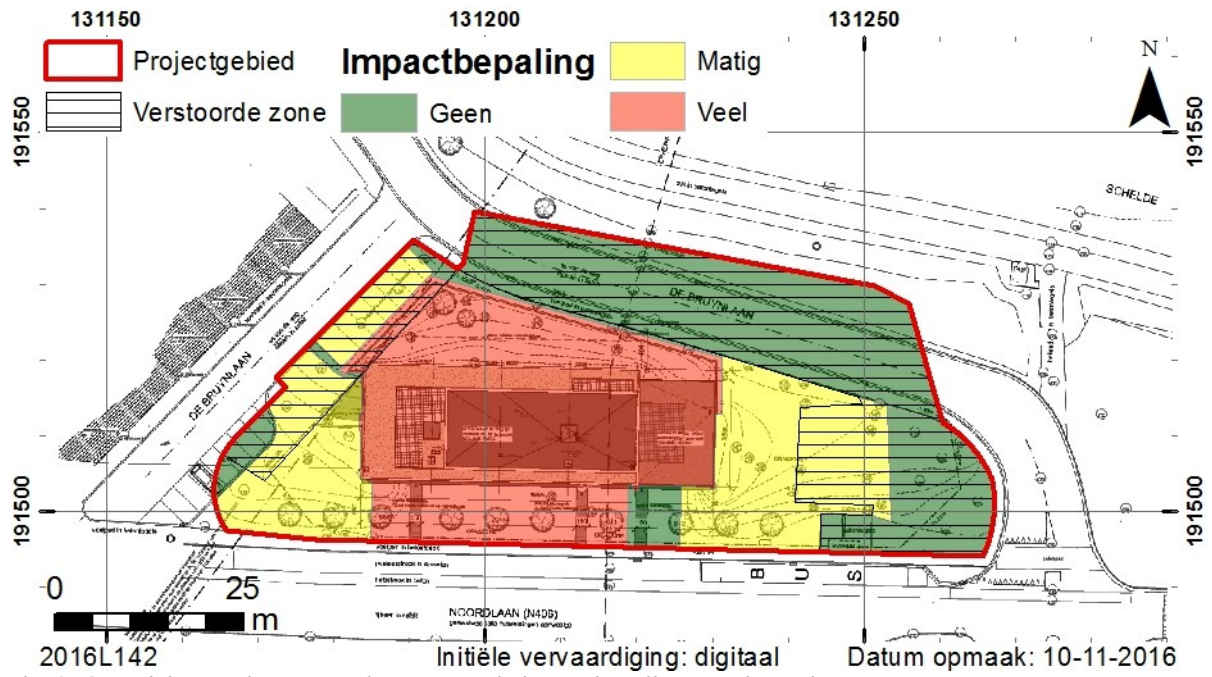


Fig. 2. Overzicht van de verstoorde zones en de impactbepaling van de werken.

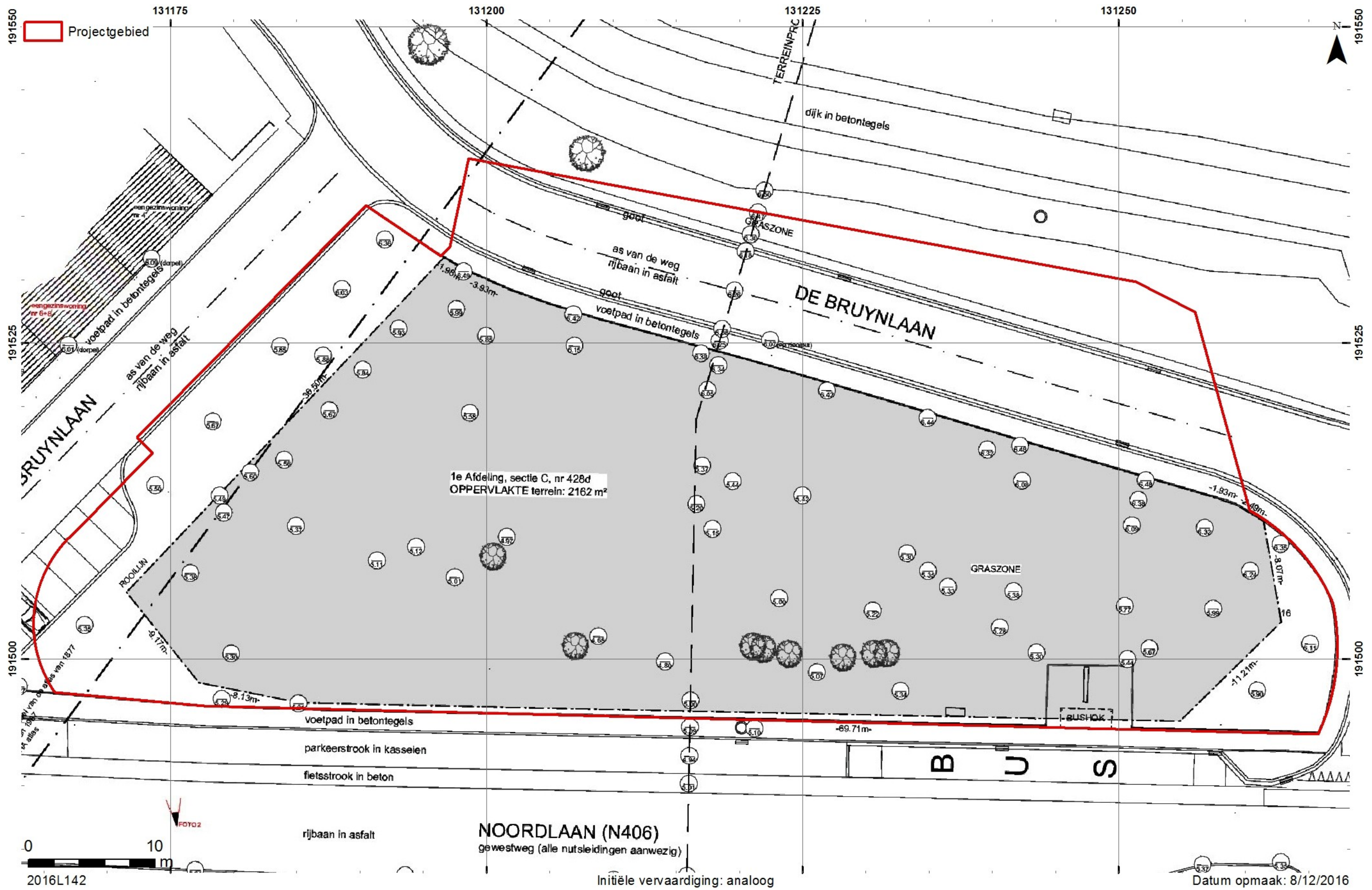
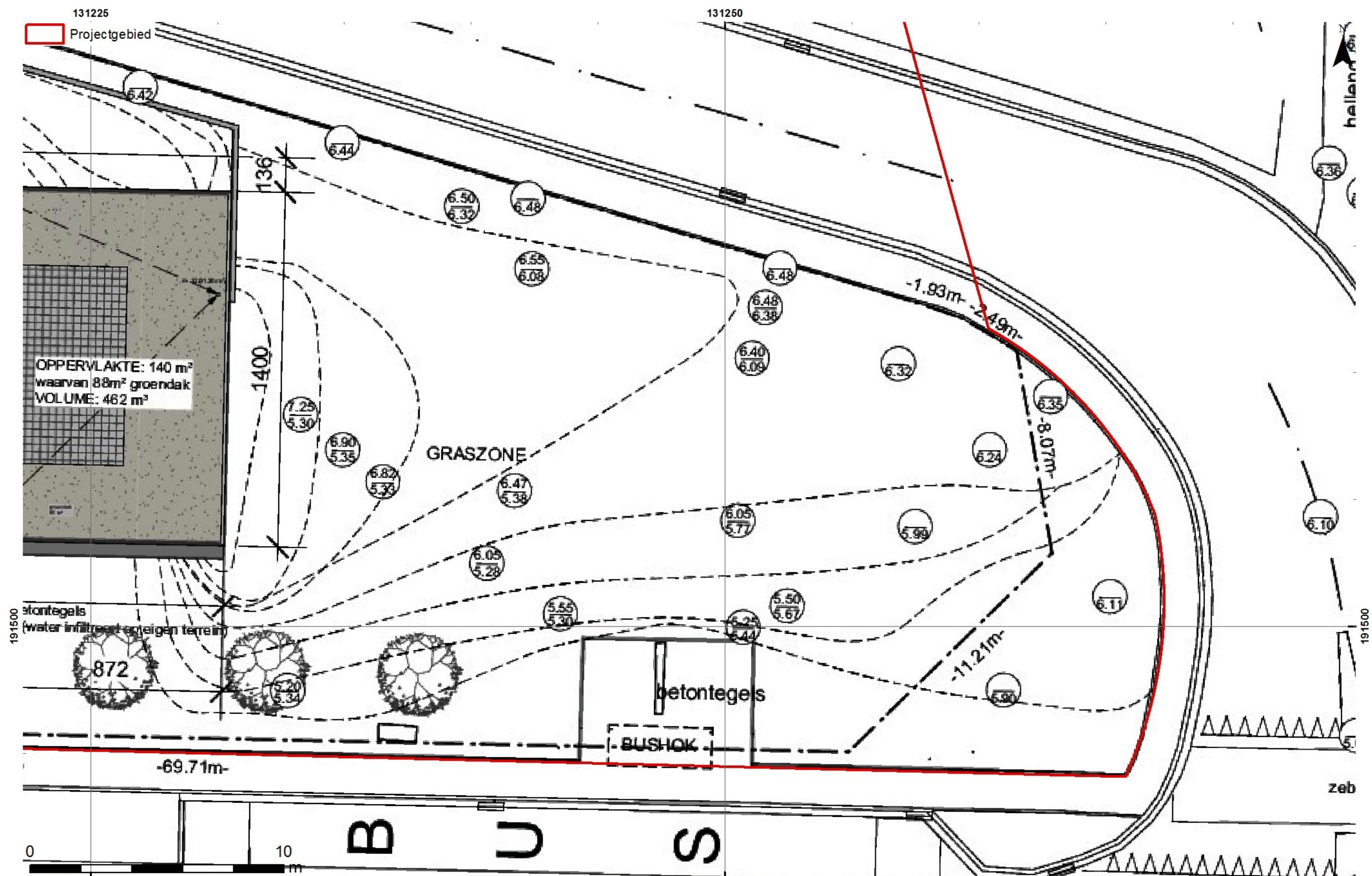


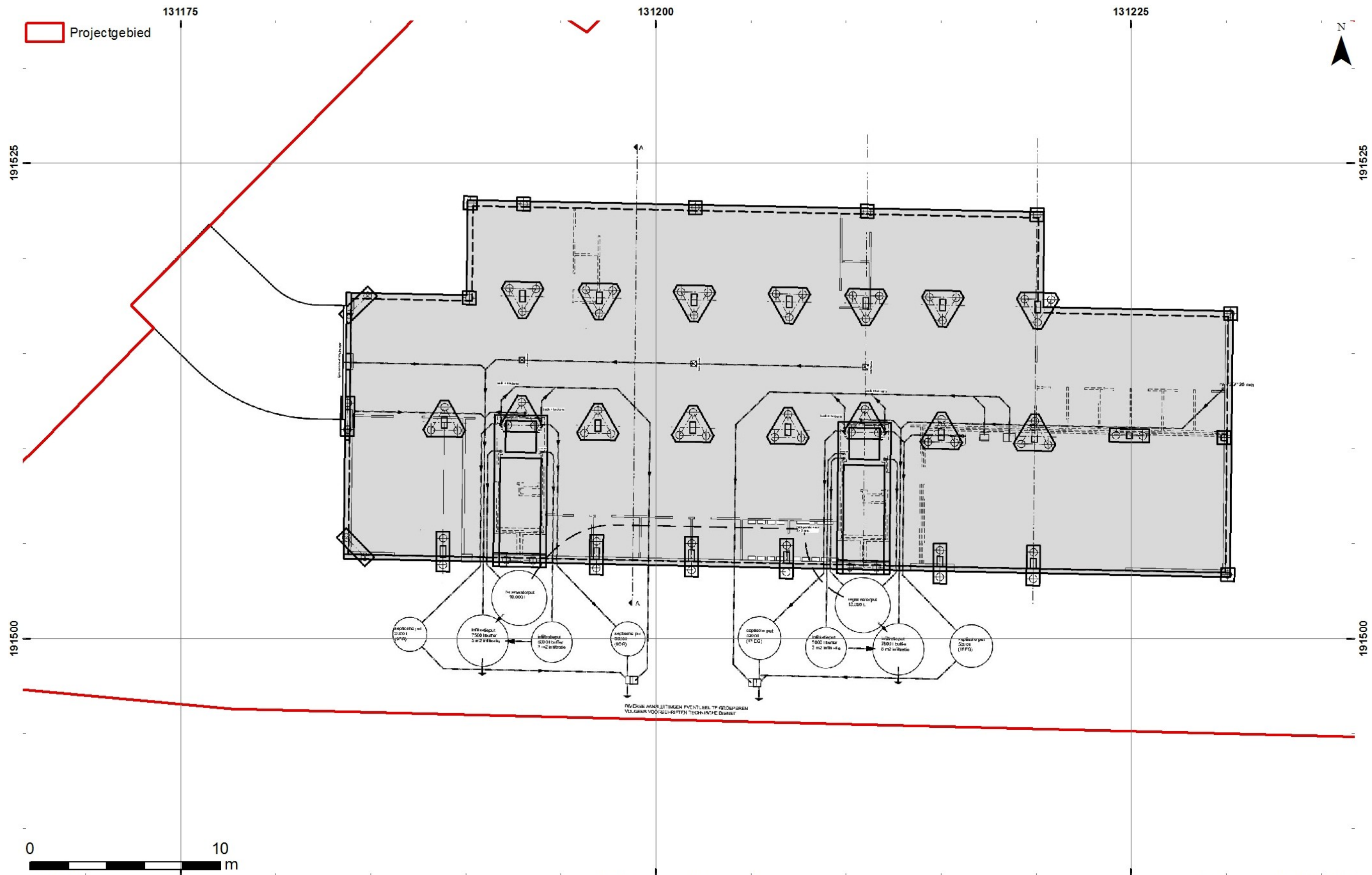
Fig. 3. Bestaande toestand (architectenbureau Quisquater).



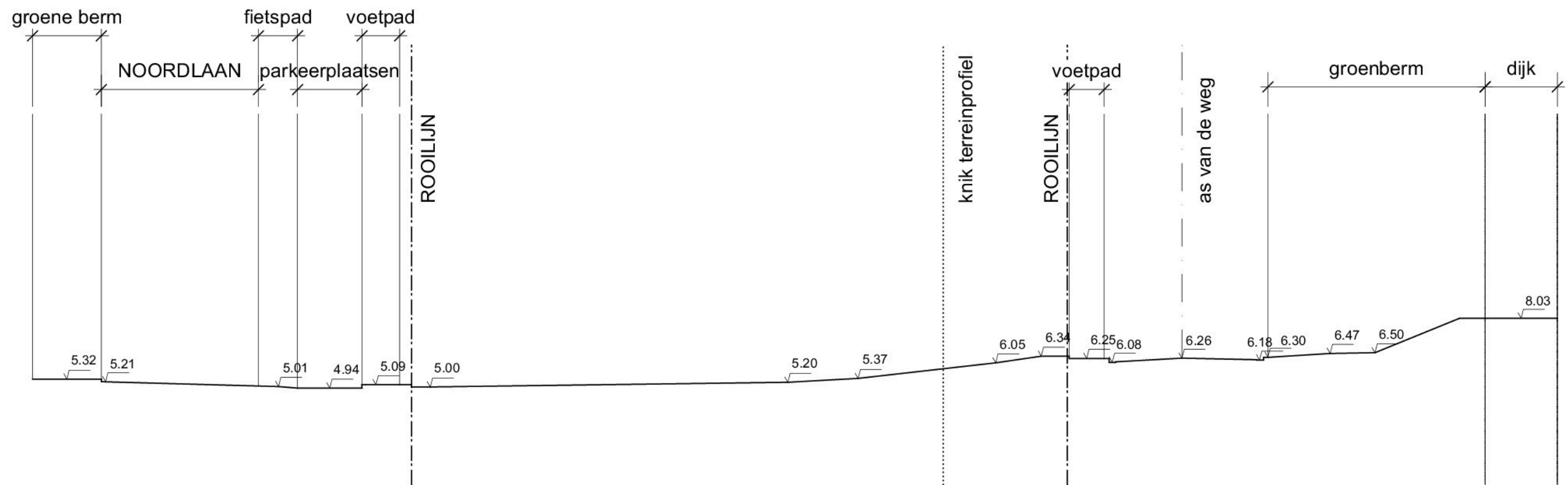
2016L142
Initiële vervaardiging: analoog
Fig. 5. Detail van het inrichtingsplan met weergave van de bestaande hoogte (onderste cijfer) en de geplande toestand (bovenste cijfer) (architectenbureau Quisquater).



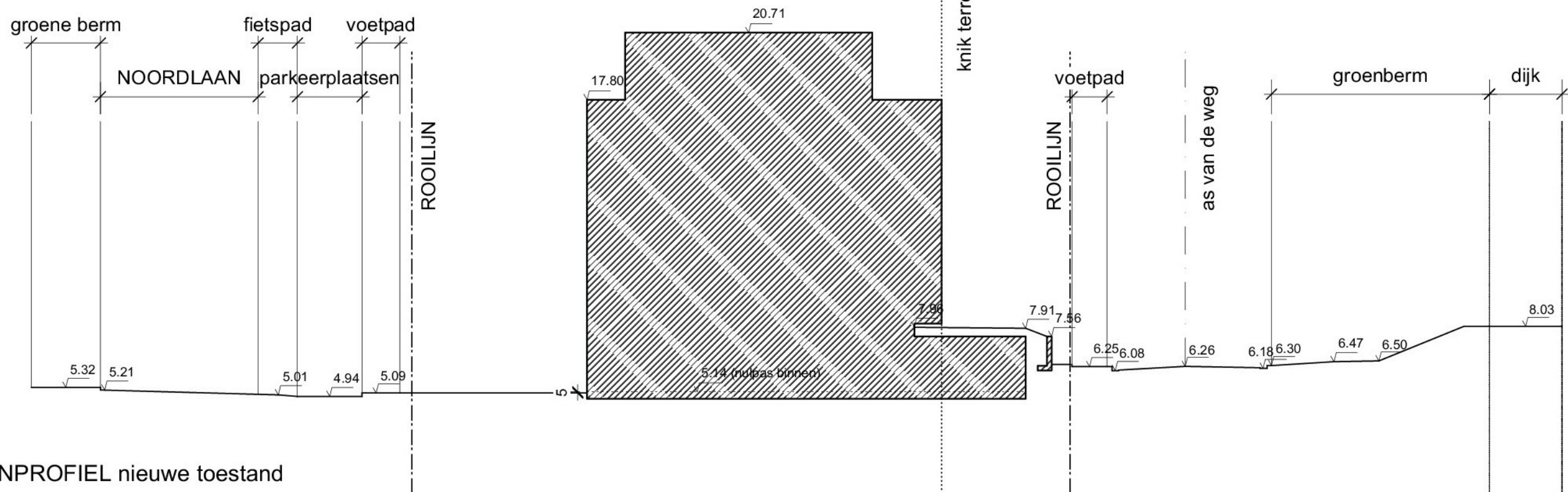
Fig. 6. Ontwerp van de parkeersokkel op het gelijkvloers (architectenbureau Quisquater).



2016L142
 Fig. 7. Grondplan van de fundering en riolering (architectenbureau Quisquater).



TERREINPROFIEL bestaande toestand



TERREINPROFIEL nieuwe toestand

Fig. 8. Bestaand en nieuw terreinprofiel (architectenbureau Quisquater).

1.5. WERKWIJZE EN ONDERZOEKSSTRATEGIE

Voor het bureauonderzoek werd informatie verzameld aangaande de historische, landschappelijke en archeologische kennis van de ruime omgeving van het projectgebied. Voor de historische data werden verschillende literatuurbronnen geraadpleegd. Daarnaast werden verschillende historische kaarten gebruikt. Deze werden verkregen via de Web Map Service (WMS) voor ArcGIS van het Agentschap voor Geografische Informatie Vlaanderen (AGIV) en het portaal “Cartesius”¹, een samenwerking tussen het Nationaal Geografisch Instituut, de Koninklijke Bibliotheek, het Rijksarchief en het Koninklijk Museum van Midden-Afrika. De verkregen kaarten werden indien nodig bewerkt, georeferereerd en gebruikt als laag in een GIS-omgeving. Ook de landschappelijke achtergrond van het projectgebied werd in GIS onderzocht. Hierbij werd gebruik gemaakt van gegevens die bekomen werden via de Web Map Service en de downloadcatalogus van het AGIV². De archeologische gegevens werden hoofdzakelijk bekomen via de Centrale Archeologische Inventaris (CAI) en de desbetreffende onderzoeksrapporten.

Op basis van de verkregen gegevens werd een inschatting gemaakt van het potentieel op kennisvermeerdering en de al dan niet te nemen maatregelen die hier het gevolg van zijn.

In de loop van dit onderzoek diende niet afgeweken te worden van de Code Goede Praktijk, werden geen externe specialisten geraadpleegd en werd geen wetenschappelijke advisering verkregen van personen die buiten het project stonden.

Dit rapport schets het algemene kader van het onderzoek en bevat de neerslag van de onderzoeksresultaten. Een kopie ervan wordt in digitale vorm aangeleverd aan Fides Projects, het agentschap Onroerend Erfgoed en Erfpunt – cel Beheer.

¹ www.cartesius.be

² <https://download.agiv.be/Catalogus>

2. ASSESSMENTRAPPORT

2.1. BESCHRIJVING EN MOTIVERING VAN METHODEN

Voor het assessment van het projectgebied werden de bepalingen in hoofdstukken 7 en 12 van de Code Goede Praktijk gevolgd. In eerste instantie werd het projectgebied afgebakend en beschreven. Dit gebeurde in ArcGIS door middel van de digitale kadasterplannen, de bodembedekkingkaart en de inventaris van het landschappelijk en bouwkundig erfgoed. De aardkundige en ecologische kenmerken werden geïnventariseerd aan de hand van geologische en bodemkundige kaarten. Gekende archeologische en historische waarden en indicatoren werden geïnventariseerd aan de hand van gegevens van de Centrale Archeologische Inventaris (CAI), de inventaris van het bouwkundig erfgoed en een literatuurstudie. Aan de hand van historische kaarten en luchtfoto's werd de recentere geschiedenis onderzocht. Niet-gegeoreferende beelden werden gegeoreferend op basis van herkenningspunten. Vrijwel steeds werd hierbij gebruik gemaakt van een eerstegraads polynomiale vergelijking. Voor de visualisatie van de verschillende kaartlagen werd steeds rekening gehouden met de gebruiksschaal en de resolutie van de desbetreffende kaartlaag.

Op basis van historische kaarten en luchtfoto's kon vastgesteld worden dat het grootste deel van het projectgebied gekenmerkt werd door een lage densiteit aan bebouwing in het verleden. Enkel het noordelijke deel – dat buiten de toekomstige ontwikkeling gelegen is – en het uiterst oostelijke deel was ten laatste op het einde van de 18^{de} eeuw tot het midden van de 20^{ste} eeuw bebouwd. Navraag bij de stedenbouwkundige dienst en het archief van Dendermonde leverde jammer genoeg geen informatie op aangaande deze bebouwing.

Bij alle onderzoeken werd rekening gehouden met gegevens die betrekking hadden op het projectgebied, alsook de onmiddellijke tot nabije omgeving.

2.2. ASSESSMENT VAN HET ONDERZOCHE GEBIED

2.2.1. Situering van het projectgebied

2.2.1.1. Algemene situering

Het projectgebied is gelegen op de rechteroever van de Schelde, binnen de archeologische zone historisch centrum van Dendermonde. Het projectgebied is gelegen tussen de De Bruynlaan en de Noordlaan. Kadastraal is het gekend onder Dendermonde, afdeling 1, sectie C, perceel 428d (fig. 9). Het projectgebied werd door de projectontwikkelaar onderverdeeld in 2 loten. Lot 1 is nu grasland met bomen en zal ontwikkeld worden. Lot 2 is onderdeel van de De Bruynlaan en zal onveranderd blijven.

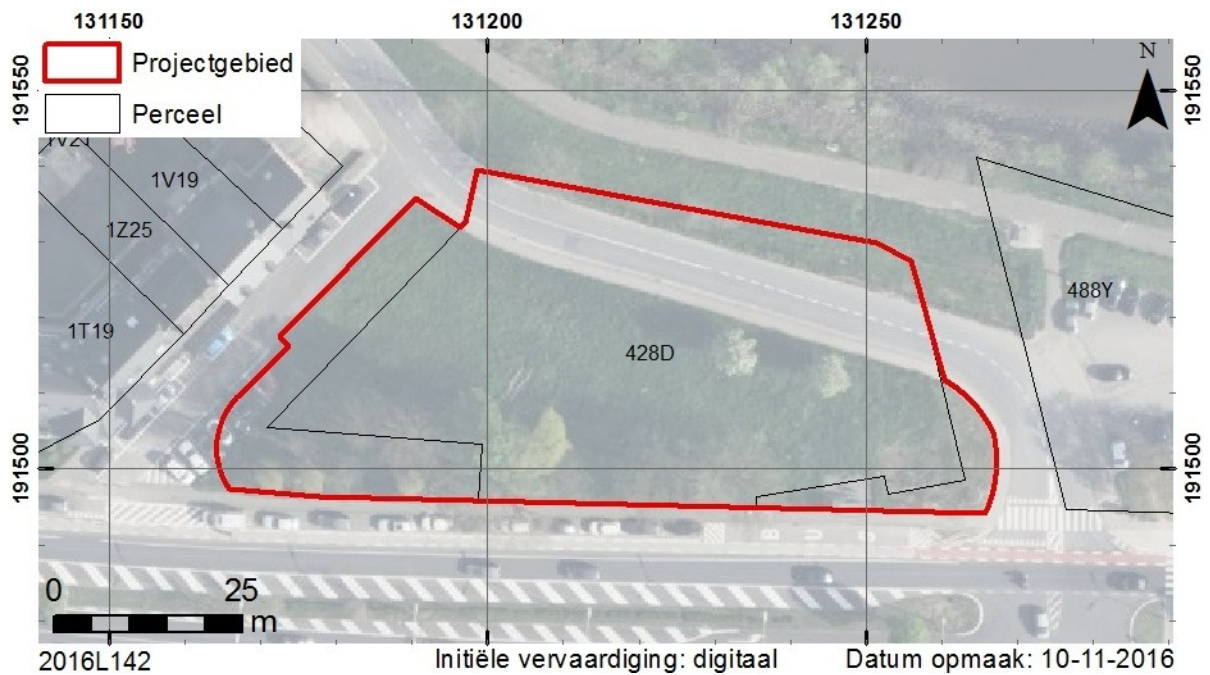


Fig. 9. Situering op het kadaster (GDI-Vlaanderen 2015).

Op de bodembedekkingkaart wordt het grootste deel van het projectgebied omschreven als “gras, struiken” en “bomen”. Het noordelijke deel wordt omschreven als “autowegen”.

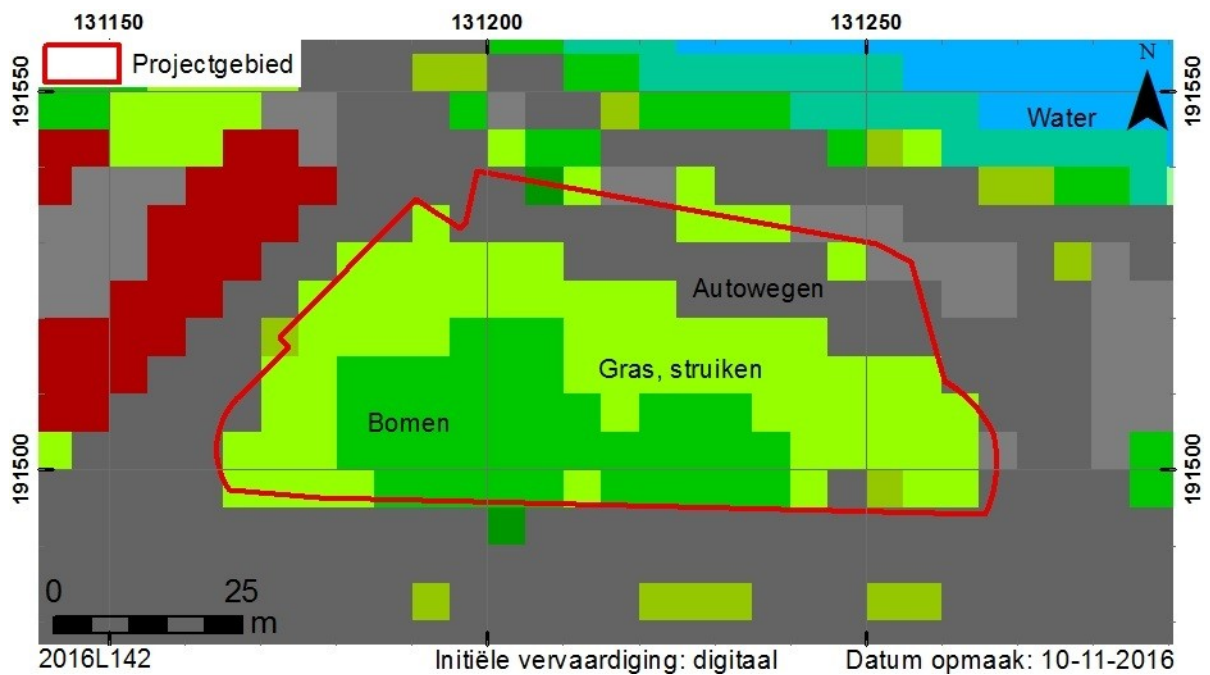


Fig. 10. Situering op de bodembedekkingkaart (AGIV WMS).

2.2.1.2. Topografische en hydrografische situering

Topografisch gezien kan het projectgebied gesitueerd worden op de rechteroever van de Schelde. Het reliëf binnen het projectgebied varieert tussen 4,90 en 6,82 m TAW, wat verklaard kan worden door de aanwezigheid van de dijk aan de Zeeschelde.

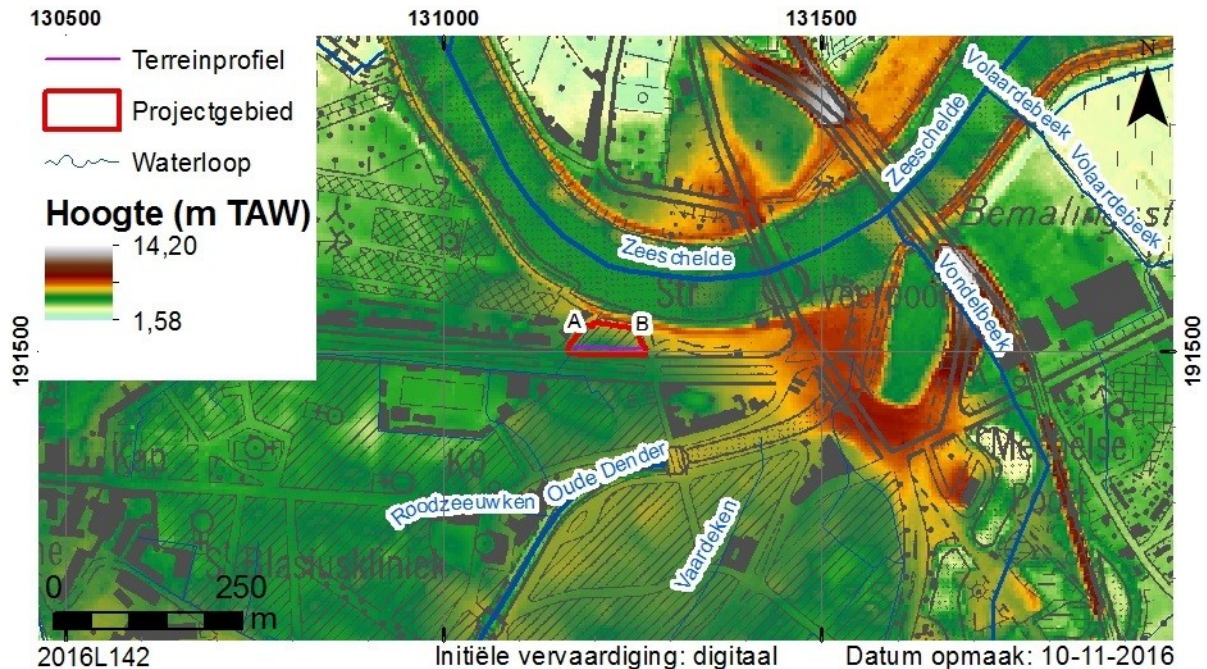


Fig. 11. Situering op de topografische kaart en het DHM-V (AGIV WMS; GDI-Vlaanderen 2006).

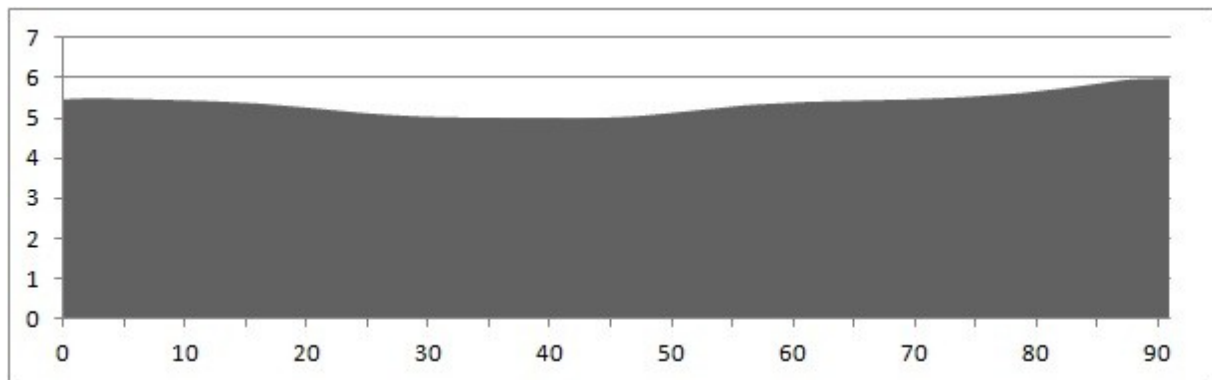


Fig. 12. Terreinprofiel A-B (zie fig. 11).

Op de Vlaamse Hydrografische Atlas bevindt het projectgebied zich binnen het stroomgebied van de Schelde, in het Bekken van de Dender tussen de monding van de Hoezebeek en de monding in de nieuwe Dender. Het projectgebied bevindt zich tussen de Schelde en de Oude Dender, en ligt vlak bij de Zeeschelde.

2.2.1.3. Geologische en bodemkundige situering

De Tertiaire bodem onder het projectgebied wordt gerekend tot de formatie van Lede. Deze formatie vormt samen met de formatie van Brussel de Zenne groep. De Formatie van Lede bestaat uit kalkhoudend en glauconiethoudend fijn zand met enkele zandige kalksteen- of kalkzandsteenbanken. Onverweerd bevat deze Formatie een grote concentratie van

Nummulites variolarius. De basis bestaat uit een grintlaagje dat is samengesteld uit oudere facies afkomstige fossielen en gesteentefragmenten.³

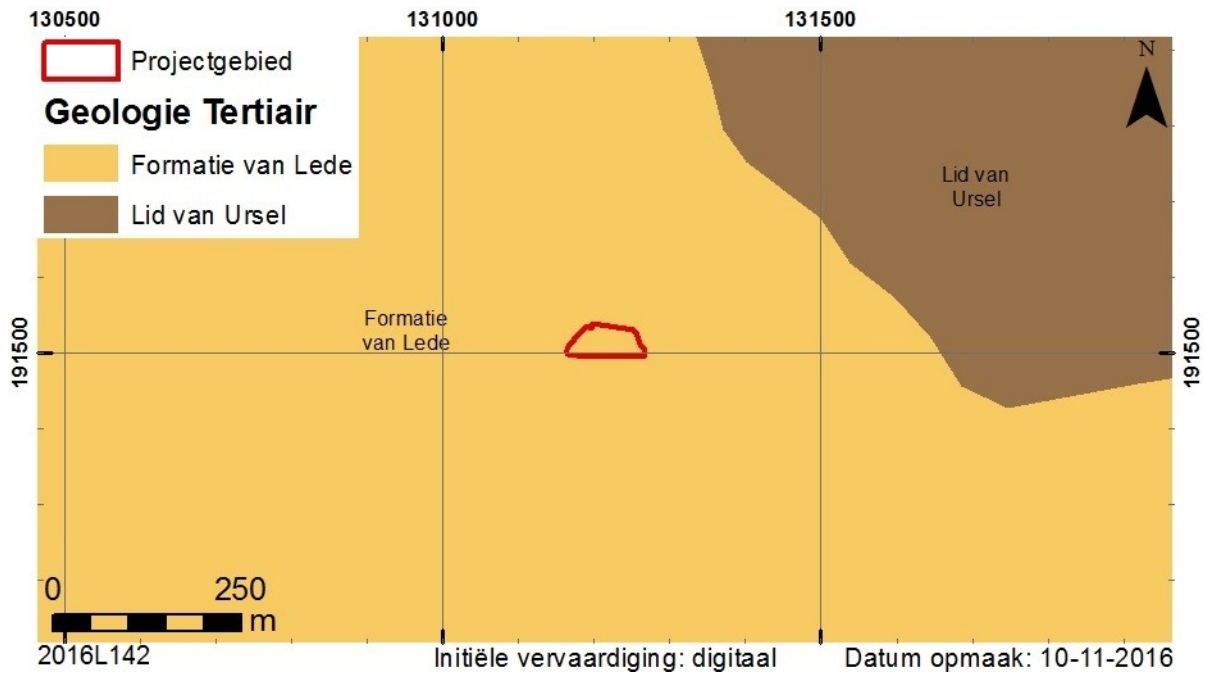


Fig. 13. Situering op de geologische kaart van het Tertiair (GDI-Vlaanderen 2002).

De Tertiaire lagen werden tijdens het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) afgedekt door fluviatiele afzettingen. Deze afzettingen werden vervolgens, tevens in het Weichseliaan, afgedekt door eolische afzettingen of door hellingafzettingen. Als laatste werden er nog fluviatiele afzettingen uit het Holoceen en mogelijk Tardiglaciaal gedeponerd.

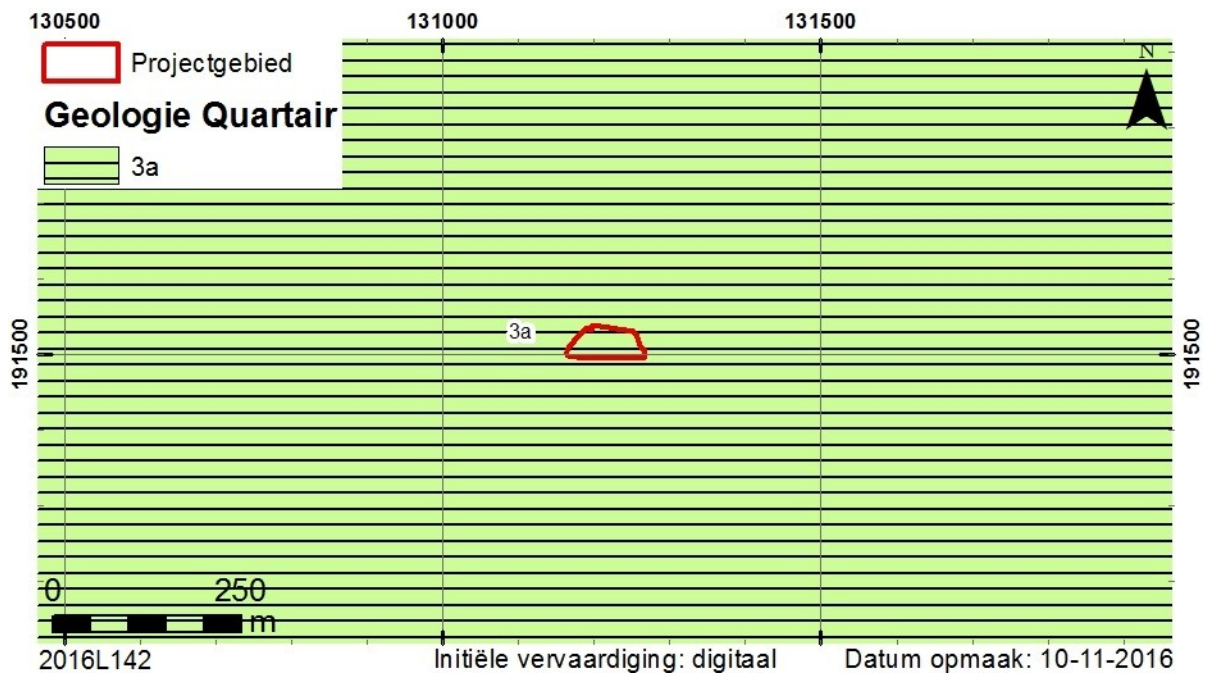


Fig. 14. Situering op de Quartairgeologische kaart (Bogemans F 2005).

³ Bogemans 1996, 9.

Op de bodemkaart wordt het projectgebied omschreven als bebouwde zone, dit geldt tevens voor de omliggende percelen. In de ruime omgeving van het projectgebied komen vooral (zeer) sterk gleyige gronden op klei en op zandleem voor.

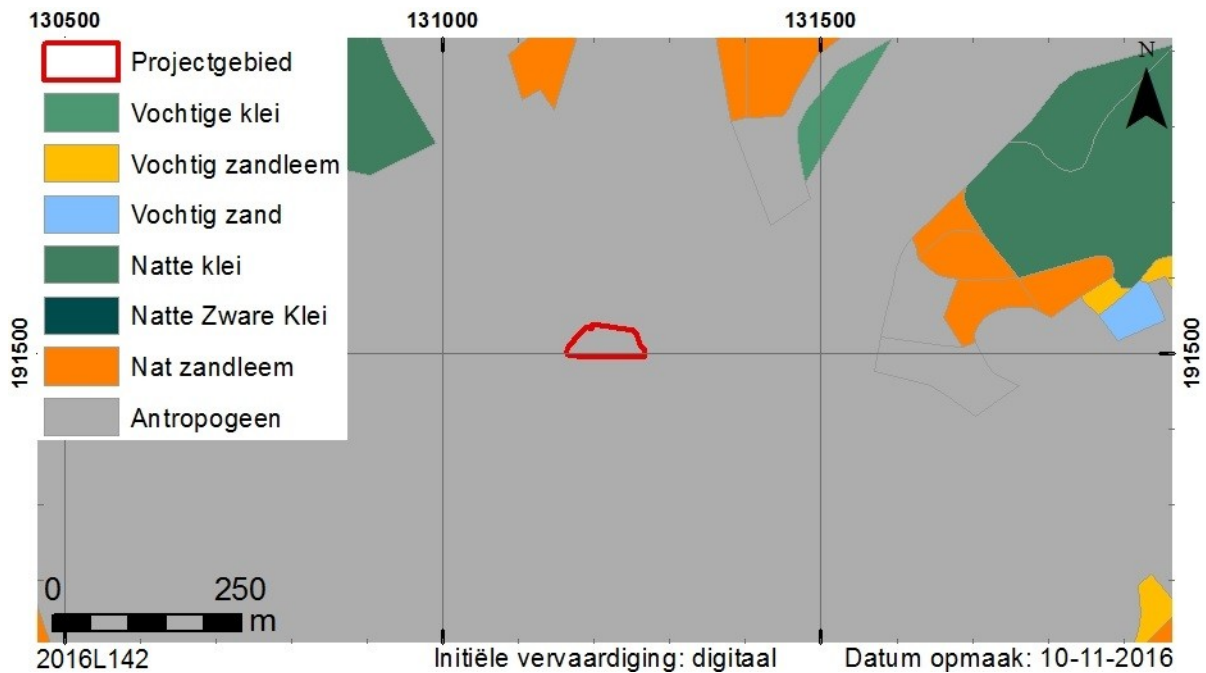


Fig. 15. Situering op de bodemkaart (GDI-Vlaanderen 2001).

Op de potentiële bodemerosiekaart is er voor het projectgebied geen informatie voorhanden (fig. 16). Op percelen ten oosten van het projectgebied staat de erosie aangeduid als verwaarloosbaar.

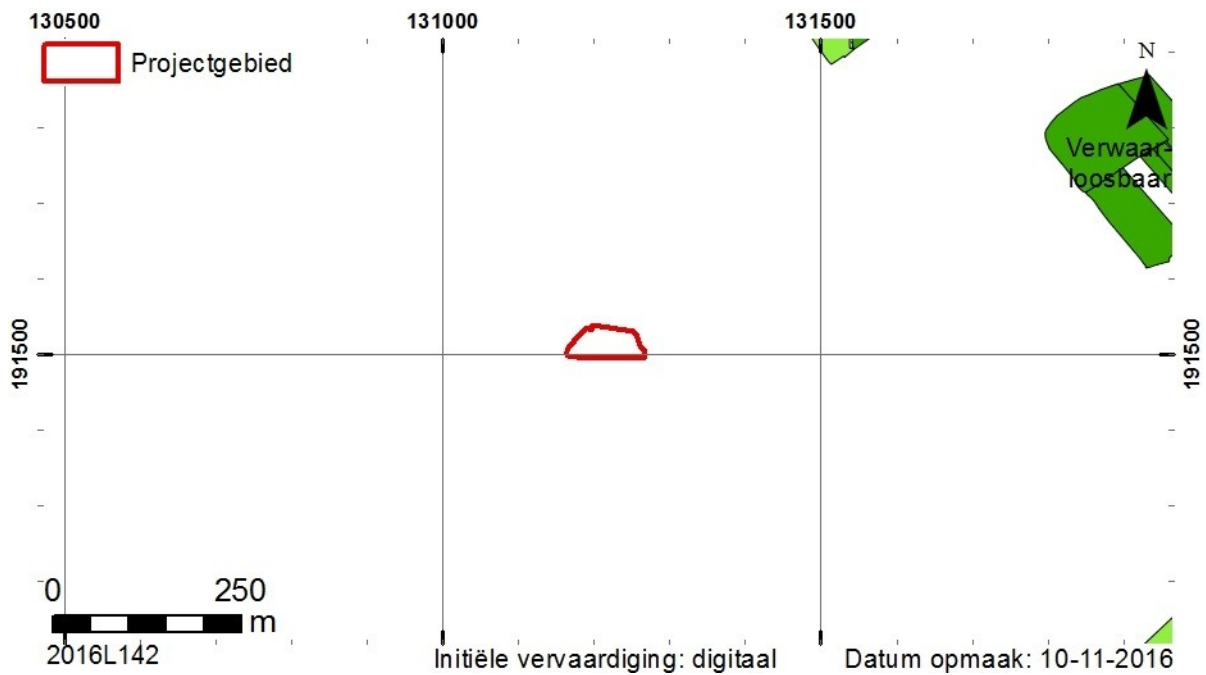


Fig. 16. Situering op de potentiële bodemerosiekaart (AGIV WMS).

2.2.1.4. Bodemkundige waarnemingen

In het kader van het bureauonderzoek werd geen landschappelijk (boor)onderzoek uitgevoerd.

2.2.2. Historische beschrijving

In de onmiddellijke omgeving van Dendermonde zijn verschillende prehistorische vondsten gedaan, veelal bij indijkings- en baggerwerken aan de Schelde en de Dender. Op ongeveer één kilometer ten westen van het centrum zijn Romeinse brandrestengraven en een Merovingisch grafveld aangetroffen. De oudste vondsten in het centrum van Dendermonde dateren uit de middeleeuwen. De oudste verwijzing gaat terug tot 1087 en is te vinden in de naam van de toenmalige heer *Rainghotus de Thenremonde*.

De stad groeide rond twee kernen: de eerste kern is gesitueerd op de rechter Denderoever, ter hoogte van de huidige Vlasmarkt. De tweede kern is gesitueerd op de linker Denderoever waar de burcht gevestigd was. De burcht werd mogelijk al in de 10^{de} eeuw opgericht. De twee kernen werden door een brug over de Dender verbonden. Onder invloed van de heren van Dendermonde werden de twee kernen omgevormd tot een prestedelijke nederzetting. In 1233 kreeg Dendermonde de stadsrechten van Robrecht van Bethune.



Fig. 17. Plan van Dendermonde, 1550-1565 (www.cartesius.be).

De oudste historische bron met betrekking tot de eerste stadsversterking dateert uit 1190. De oorkonde spreekt over een waterpoort op de Dender. Dit bewijst dat er een stadsversterking was op de linker- en rechteroever. Aan de linkeroever liep de stadsversterking ter hoogte van de huidige Vondelbeek, via de Onze-Lieve-Vrouwkerk, de Lodewijk Dosfelstraat en de Noordlaan naar de Schelde. Aan de rechteroever vormde de Torengracht de oudste stadswal, beginnend aan de Vliet en eindigend aan de Dender. Een dubbele omgrachting liep via de huidige Sint-Rochusstraat en de Oude Vest. De eerste stadsomwalling werd in de 13^{de} eeuw

uitgebreid. De nieuwe stadswal vertrok aan de Vliet, langs het nieuwe en oude begijnhof en omsloot de parochiekerk en een deel van de parochie Sint-Gillis. De stadswallen werden verstevigd en uitgebreid in de tweede helft van de 14^{de} eeuw (fig. 17). Ze werden echter sterk beschadigd bij de inname van de stad door de Gentenaars. De stadsmuren werden hierna terug heropgebouwd. In het tweede kwart van de 16^{de} eeuw werd de middeleeuwse stad gemoderniseerd tot een gebastioneerde versterking (fig. 18).



Fig. 18. Plan van Dendermonde uit 1649, opgesteld door Vedastus du Plouich (www.cartesius.be).

Dit hield echter niet tegen dat de stad grotendeels vernield werd door de Hertog van Marlborough in 1706 tijdens de Spaanse successieoorlog. Daarna werden de stadsversterkingen heropgebouwd naar de principes van Vauban. Deze werden vervolgens op het einde van de 18^{de} eeuw afgebroken in opdracht van Jozef II en vanaf 1816, na het Congres van Wenen, opnieuw versterkt. De toenmalige bastions zijn tot op heden nog te herkennen in de perceellering en aan de zuidwest-, zuid- en oostzijde van de stad zijn er nog relictten van de bastions bewaard⁴

Op 4 september 1914 werd Dendermonde veroverd door de Duitse troepen. De meeste burgers waren daarvoor reeds op de vlucht geslagen, de overgebleven burgers werden weggevoerd of uit de stad gedreven. De volgende twee dagen werd de stad systematisch in brand gestoken. Hierbij werd meer dan 90% van de stad beschadigd of vernietigd. Nadat het Duitse leger omwille van strategische redenen zich terugtrok is de stad nog 2 aangevallen en heroverd geweest.⁵

⁴ Agentschap Onroerend Erfgoed 2016a.

⁵ www.martelaarsteden.be

Naar het noordwesten gaat de huidige De Bruynlaan over in de Sint Onolfsdijk. Deze ligt geheel ten noordwesten van de Dendermonde en volgt de Schelde. Tot de verlegging van de Dender in de periode 1968-1978 reikte de dijk tot aan de stad. Al in de 13^{de} eeuw werd het broek van Sint-Odulf vermeld. Op de Ferrariskaart werd melding gemaakt van het Sint-Onolfsbroek. In historische bronnen wordt deze zone afwisselend aangeduid als polder of broek in de zin van “beheerde gebieden”. Na de invoering van de polderwet in 1957 werd het gebied officieel polder genoemd. Momenteel wordt de afwatering van de polder door pompstations geregeld.⁶

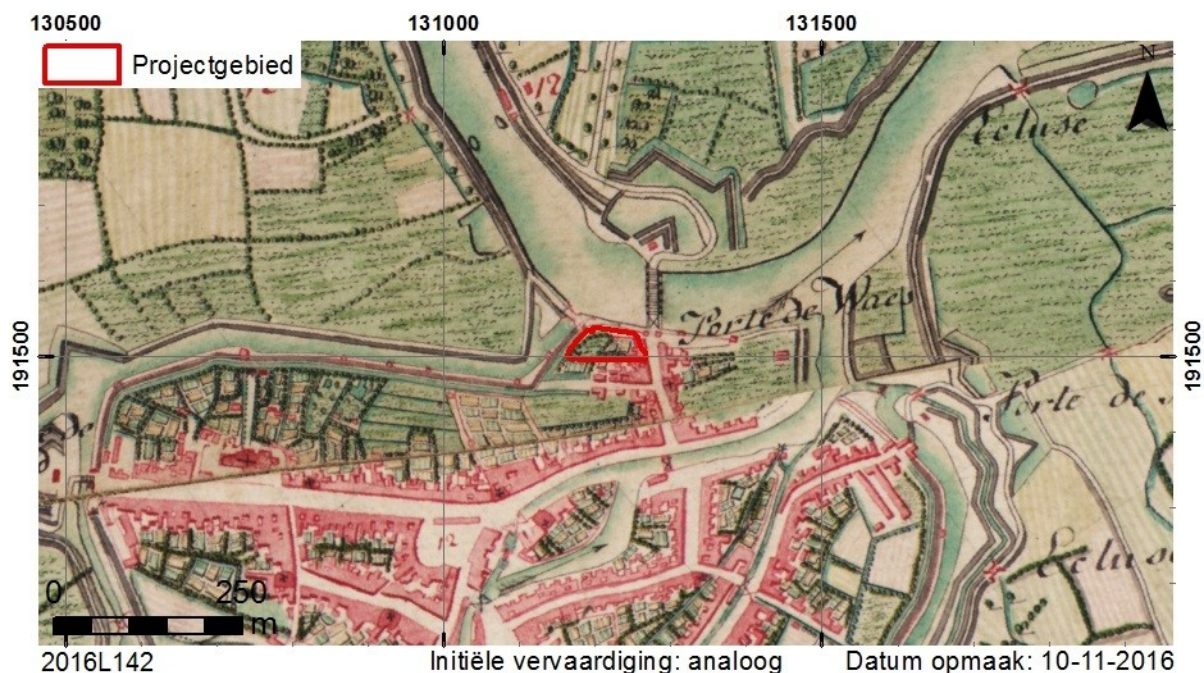


Fig. 19. Situering op de kaart van Ferraris (AGIV WMS).

Omtrent het projectgebied zelf zijn geen geschreven historische bronnen beschikbaar. Wel zijn er verschillende postmiddeleeuwse kaarten van Dendermonde. De oudste van deze kaarten zijn echter niet gedetailleerd genoeg om te georefereren waardoor de precieze ligging van het huidig projectgebied niet te achterhalen is. De oudste kaart die georeferereerd kon worden is de kaart van Ferraris (1771-1778, fig. 19-fig. 20). Op deze kaart is het verloop van de stadsomwalling duidelijk aangegeven. Het projectgebied bevindt zich ten zuidwesten van de *Porte de Waes* (Wase Poort). Zowel op de Ferrariskaart als op de topografische kaart van J.B. Segers (fig. 21) is het projectgebied te situeren in een woonblok dat aan drie zijden werd begrensd door wegen. Ten westen werd het begrensd door een gracht. Het projectgebied neemt het noordelijke deel van het woonblok in beslag. Navraag bij de stedenbouwkundige dienst van Dendermonde leverde jammer genoeg geen informatie op aangaande de vroegere bebouwing binnen het huidige projectgebied.

⁶ Agentschap Onroerend Erfgoed 2016b.



Fig. 20. Situering op de kaart van Ferraris, detail (AGIV WMS).

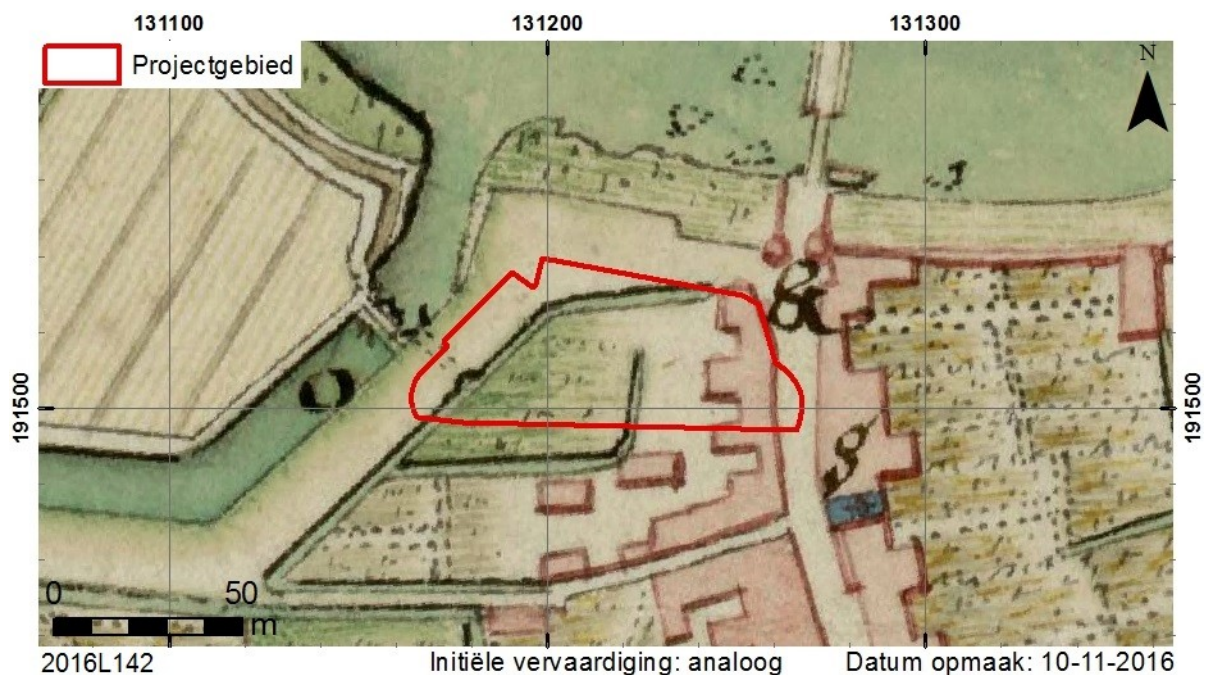


Fig. 21. Situering op de topografische kaart van J.B. Segers uit 1786 (www.cartesius.be)

De 19^{de}-eeuwse kaarten laten een gelijkaardig beeld zien (fig. 22, fig. 23): het projectgebied wordt in het noorden en oosten begrensd door wegen, ten zuiden door gebouwen en daarbij horende tuin en ten westen door een gracht. Het noordelijke en het oostelijke deel van het projectgebied was bebouwd en het overige deel van het projectgebied was onbebouwd en was waarschijnlijk in gebruik als tuin.

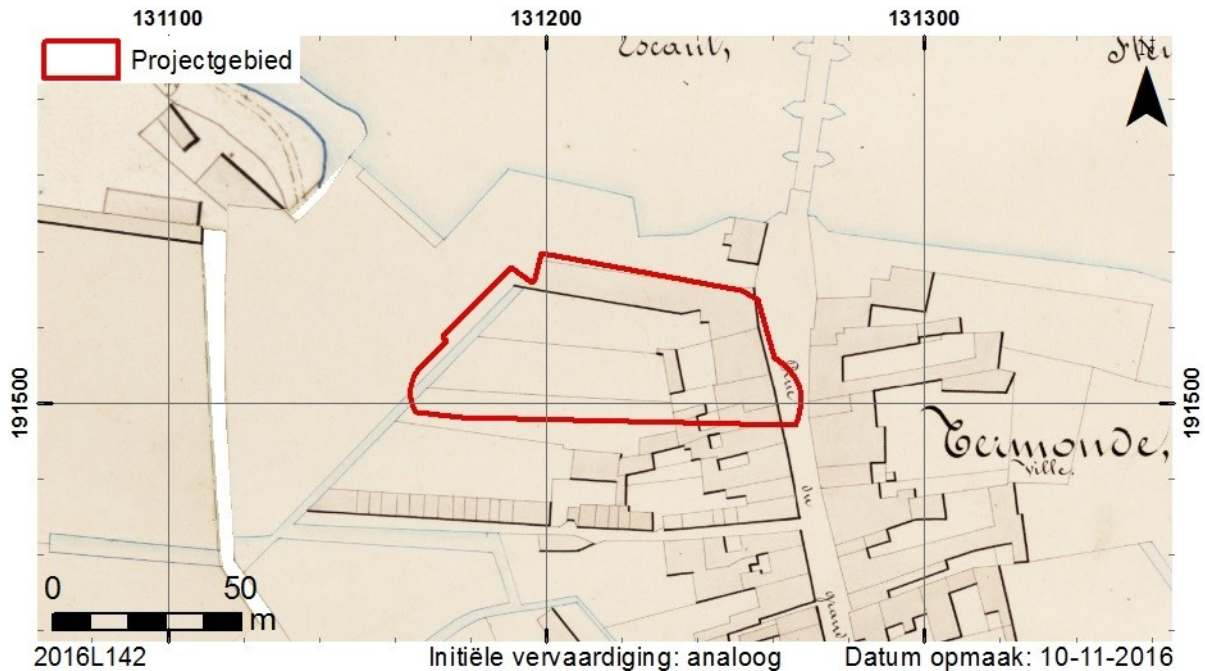


Fig. 22. Situering op de Atlas der Buurtwegen (AGIV WMS).

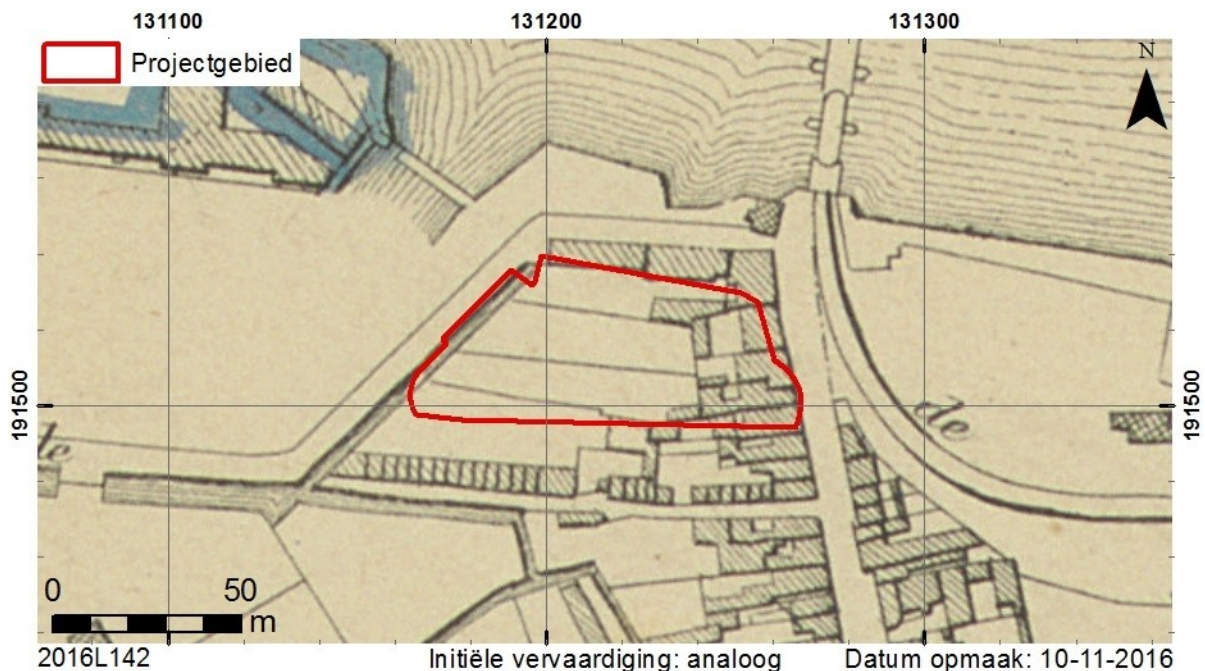


Fig. 23. Situering op het kadasterplan van Popp (AGIV WMS).

Zoals zichtbaar is op een luchtfoto uit 1952 (fig. 24) bleven de noordelijke en oostelijke rand van het projectgebied bebouwd tot in de 20^{ste} eeuw.



Fig. 24. Situering op een luchtfoto uit 1952 (www.cartesius.be).

De luchtfoto uit 1971 (fig. 25) is niet zeer gedetailleerd. Het lijkt er op dat het noordelijke en oostelijke deel nog steeds gedeeltelijk bebouwd waren. Ook langs de westelijke rand zijn rijwoningen zichtbaar. Het overige deel van het projectgebied was gedeeltelijk bebost maar lijkt onbebouwd. Tussen 1952 en 1971 werd tevens de huidige Noordlaan aangelegd. Een twintigtal jaar later, in 1990, is geen bebouwing meer zichtbaar binnen het projectgebied (fig. 26). Het noordelijke deel wordt grotendeels ingenomen door de De Bruynlaan en er staan ook minder bomen binnen de zuidelijke zone. De situatie in 1990 komt bijna volledig overeen met de huidige situatie (fig. 27).



Fig. 25. Situering op een luchtfoto uit 1971 (AGIV WMS).



Fig. 26. Situering op een luchtfoto, genomen op 13-07-1990 (AGIV WMS).

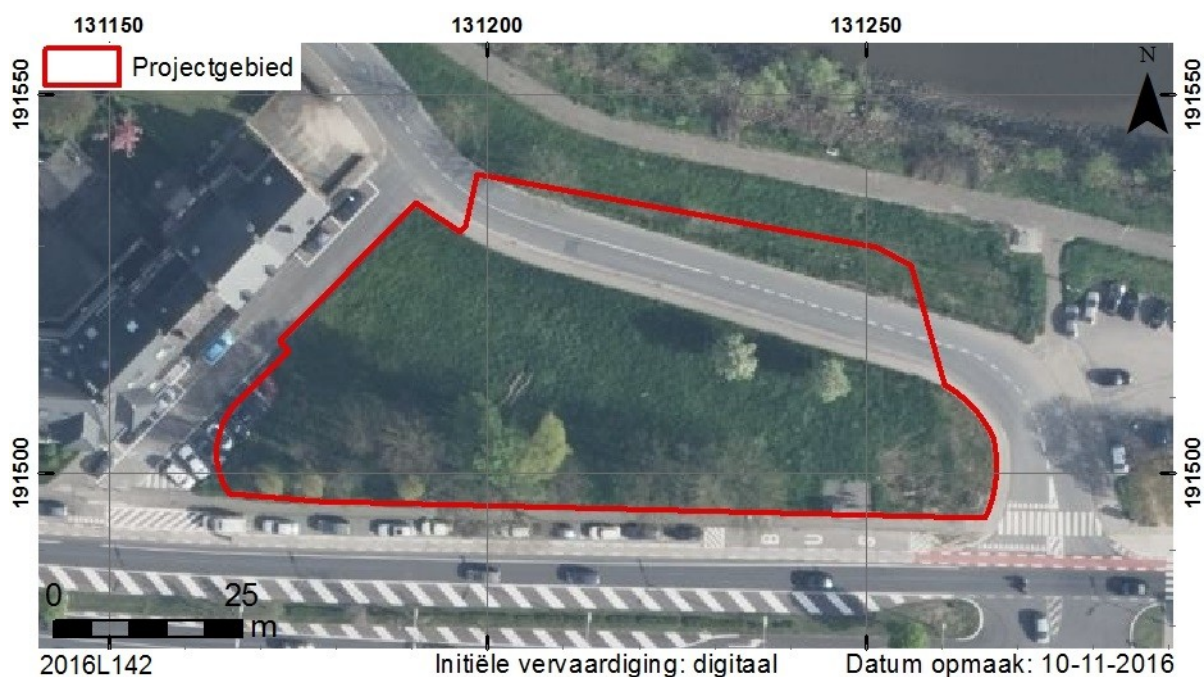


Fig. 27. Situering op een luchtfoto uit 2016 (AGIV WMS).

2.2.3. Archeologisch kader

Zoals eerder vermeld bevindt het projectgebied zich binnen de archeologische zone van de historische binnenstad van Dendermonde. Dit is duidelijk aan de grote hoeveelheid archeologische sites in de omgeving van het projectgebied. Eén van de archeologische sites bevindt zich gedeeltelijk binnen het projectgebied. Het betreft hier de Veerbrug of Lange Brug over de Schelde (CAI 1181). Deze brug stamt oorspronkelijk uit de late middeleeuwen, de eerste vermelding van de brug dateert uit 1379. Midden 15^{de} eeuw werd de brug vernieuwd en in 1742 werd ze volledig vervangen. In 1823 kreeg de brug stenen pijlers. Aan het eind van de 19^{de} eeuw werd de nieuwe brug over de Schelde aangelegd en raakte de oude brug in onbruik. Bij baggerwerken in 1898, voorafgaand aan de bouw van de nieuwe brug, werden

verschillende archeologische artefacten aangetroffen. Er werden bewerkte hertengeweien, aardewerk, een menselijke schedel en een fragment van een strijdhamer in gepolijste steen uit het neolithicum aangetroffen. Een bronzen randbijl van centraal Europese afkomst dateert uit de vroege bronstijd. Late bronstijdvondsten bevatten een metalen centraal Europese beenspiraal en een metalen speld met schijfvormige kop. Verder is er ook een Romeinse terra sigillata met een stempel aangetroffen. De meeste vondsten dateren uit de middeleeuwen. Zo is Merovingisch en ander vroegmiddeleeuws aardewerk aangetroffen evenals verschillende vroegmiddeleeuwse wapens, waaronder een scramasax, een zwaard en lansijzers. Vondsten uit de late middeleeuwen bestaan uit aardewerk, zwaarden en stenen kanonballen.

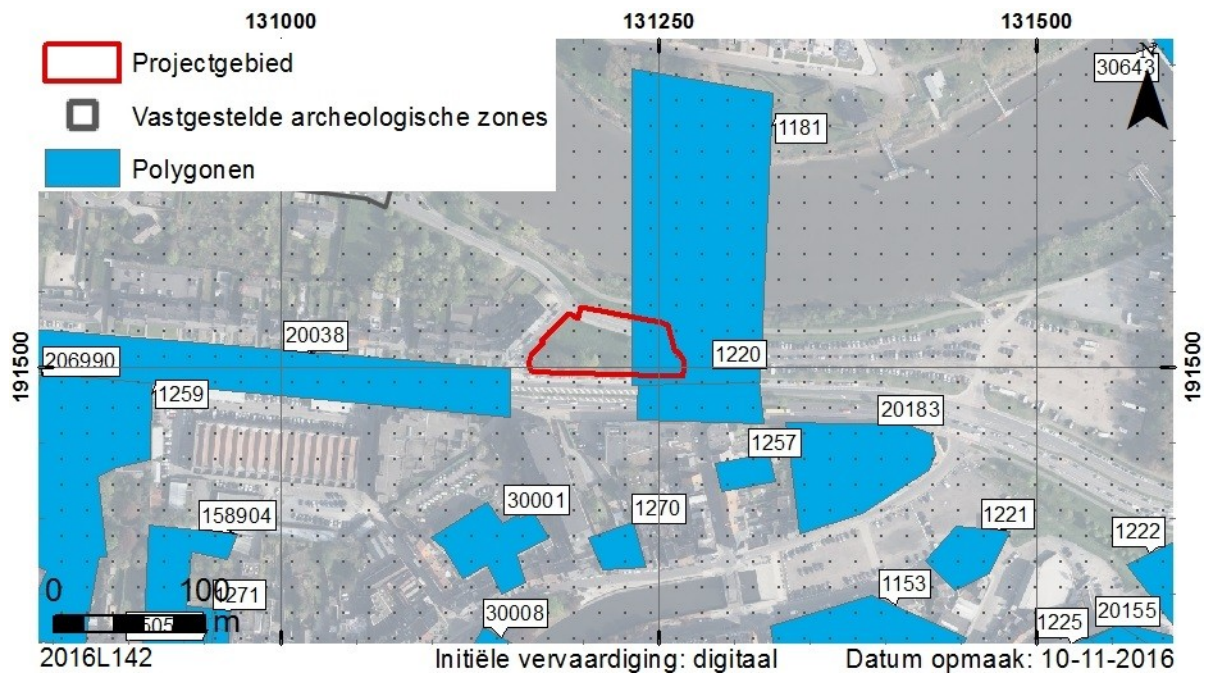


Fig. 28. Situering op de CAI (GDI-Vlaanderen 2016; AGIV WMS).

Verschillende van deze archeologische sites hebben betrekking op de voormalige stadsomwallingen en militaire sites. Direct ten oosten van het projectgebied bevond zich de Wase poort (CAI 1220). Deze stadspoort dateert uit de volle middeleeuwen. Andere namen voor deze site zijn Veerpoort, Scheldepoort en Waterpoort. De oostelijke stadspoort, de Mechelse poort (CAI 1222), bevond zich ter hoogte van de kruising van de huidige Leopoldlaan en de Oude Vest. Beide oude stadspoorten zijn ondertussen allemaal afgebroken. Er zijn resten van de laatmiddeleeuwse stadsmuur aangetroffen aan de Noordlaan (CAI 20038). Andere archeologische sites met een militaire inslag zijn de Nieuwe Kazerne (CAI 1225) en het Spaans Kasteel (CAI 20183). De Nieuwe Kazerne dateert uit de 17^{de} eeuw en bevond zich rechts van de Mechelse Poort. Het Spaans Kasteel duidt op een 16^{de}-eeuws fort dat in 1584 was opgericht op bevel van de hertog van Parma. In de 18^{de} eeuw werd het fort afgebroken en de site werd opgehoogd met strandzand. In de 19^{de} eeuw liep hier een spoorweglijn.

De burcht van Dendermonde (CAI 30008), die vermoedelijk uit de 10^{de} eeuw stamt, vormde één van de twee kernen waarrond de stad zich ontwikkelde. De burcht werd ten oosten begrensd door de Dender en ten westen en noorden door de Visgracht of de Borchgracht. De huidige Grote Markt bevindt ten westen van de voormalige burcht op de plek waar vroeger het voorhof van de burcht zich bevond. Dit is duidelijk zichtbaar in de huidige vorm van de Grote Markt. Het gebogen verloop van de zuid- en westzijde komen overeen met de oorspronkelijke omgrachting van het voorhof. De gracht werd aangetroffen bij opgravingen in

2002. De gracht was maximaal 2 meter diep en kon aan de hand van ¹⁴C-datering uitgevoerd op de grachtbeschoeiing gedateerd worden tussen 1010 en 1170. De opvulling wijst op drie fases, de laatste heruitgraving dateert uit de 12^{de} eeuw. Eind 13^{de}-begin 14^{de} eeuw werd de gracht definitief gedempt en werd een natuurstenen verharding aangebracht op het ontstane marktplein. Op dit marktplein werden een aantal publieke gebouwen opgericht zoals het belfort, de lakenhalle en het vleeshuis. Het belfort was oorspronkelijk tegen de lakenhalle aangebouwd. Bij de opgravingen werden er tevens een deel van een kerkhof en mogelijk resten van de burchtkapel aangetroffen in het oostelijke deel van de Grote Markt. De funderingspalen van de mogelijke burchtkapel hebben een kapdatum van na 1040 na Chr. Dendrochronologie op twee lijkkasten toont aan dat het kerkhof zeker in gebruik bleef tot 1077 na Christus. Bij de opgraving werden er 27 graven aangetroffen, waaronder 10 kindergraven. Alle graven hadden een oost-west oriëntatie en er zijn geen oversnijdingen tussen de graven onderling.

Buiten de openbare gebouwen en de stadsverdedigingen zijn er ook verscheidene religieuze sites die vermeld staan op de Centrale Archeologische Inventaris. Ten zuiden van het projectgebied, tussen de Noordlaan en de Franz Courtenstraat bevinden zich drie van dergelijke sites. Ten oosten van de huidige Veerstraat bevond zich de laat middeleeuwse kapel en het gasthuis van Sint-Jan-in d'Olie of Sint-Jan Evangelist (CAI 1257). Aan de Franz Courtenstraat bevond zich de 16^{de}-eeuwse Onze-Lieve-Vrouw op de Werfkapel (CAI 1270) en het Theresianenklooster (CAI 30001). Op de locatie van het vroegere Theresianenklooster bevonden er zich in de late middeleeuwen een brouwerij en een huis de Vier Eemers. In de 17^{de} eeuw werd er een klooster gebouwd. Nu bevindt er zich het administratief centrum van Dendermonde.

Het Heilige Geesthuis (CAI 1271) bevond zich aan de huidige Kerkstraat, ten oosten van de Onze-Lieve-Vrouwekerk. Het betreft een voormalig ouderlingentehuis uit de Late middeleeuwen dat na 1839 is omgevormd tot klooster van de Arme Klaren. De CM bevinden zich in de voormalige gebouwen van het Augustijnenklooster (CAI 1153). Dit gebouw dateert uit de 17^{de} eeuw. Bij controle van werken in 1989 werden er sporen van het Lombaerdenhof, een laat middeleeuws gebouw, aangetroffen. Bij een prospectie ter hoogte van de Kerkstraat 42 werd in 2011 sporen van een godshuis voor arme vrouwen uit de late middeleeuwen aangetroffen (CAI 158904). Evenals enkele muurresten uit de 17^{de} eeuw. Ten zuiden van de Noordlaan bevindt zich het huidige Heilige maagdcollege. Voorheen was dit het hof van Sint-Baafs (CAI 1259). De huidige gebouwen dateren uit 1845, maar het oorspronkelijke hof van Sint-Baafs dateert uit de 17^{de} eeuw. Aansluitend op deze archeologische site werd er in 2013 een archeologisch vooronderzoek uitgevoerd ter voorbereiding van de uitbreiding van het huidige Heilige maagdcollege (CAI 206990). Hierbij werden diverse ophogingspakketten, een vijver, grachten, muurresten en enkele kuilen aangetroffen. De muurresten konden toegeschreven worden aan twee gebouwen. Het jongste gebouw is te plaatsen aan het eind van de 19^{de}- begin van de 20^{ste} eeuw.

Verder zijn er aan de rechteroever van de oude Dender nog twee archeologische site te vermelden. In de late middeleeuwen bevond er zich een mout- en schorsmolen (CAI 1221) aan de monding van de Torregracht in de Dender. De eerste vermelding van deze molen dateert uit 1295-1296. De molen veranderde meerdere malen van functie. Zo was de molen van 1773 tot 1860 een papierwatermolen. Tussen 1862 en 1874 deed het dienst als graanwatermolen en van 1875 als stoomwatermolen. In 2008 werden er bij een proefsleuvenonderzoek restanten van de 19^{de}-eeuwse, mogelijk 18^{de}-eeuwse lakenfabriek (CAI 20155) aan de Oude Vest aangetroffen.

2.2.4. Datering en interpretatie van het onderzochte gebied

Het projectgebied is gelegen binnen de archeologische zone van het historische centrum van Dendermonde. Het is gelegen op kort afstand van de Schelde. Historisch en cartografisch onderzoek heeft niet met zekerheid kunnen aantonen of het huidige projectgebied zich binnen de middeleeuwse stadsomwalling bevindt of net ter hoogte van de oude stadswallen. Zeker is wel dat het projectgebied binnen de omwalling uit de nieuwe tijd gelegen is. Hetzelfde geldt voor de Veerbrug, de oude brug over de Schelde: het is niet 100% zeker of er zich restanten van de brug binnen het projectgebied bevinden of net erbuiten. Tussen de 18^{de} eeuw en nu is het grootste deel van het projectgebied onverstoord gebleven. Het is dus zeer waarschijnlijk dat eventuele resten van de oude stadsomwalling of andere archeologische sporen goed bewaard zijn gebleven.

2.2.5. Synthese

Het projectgebied bevindt zich binnen de archeologische zone van het historisch centrum van Dendermonde. Uit historisch en cartografisch onderzoek is gebleken dat het projectgebied in de laatste 250 jaar grotendeels onverstoord is gebleven. Enkel de oostelijke zone is tijdelijk bebouwd geweest. De noordelijke zone werd verstoord door de aanleg van de De Bruynlaan maar wordt uitgesloten bij het geplande project.

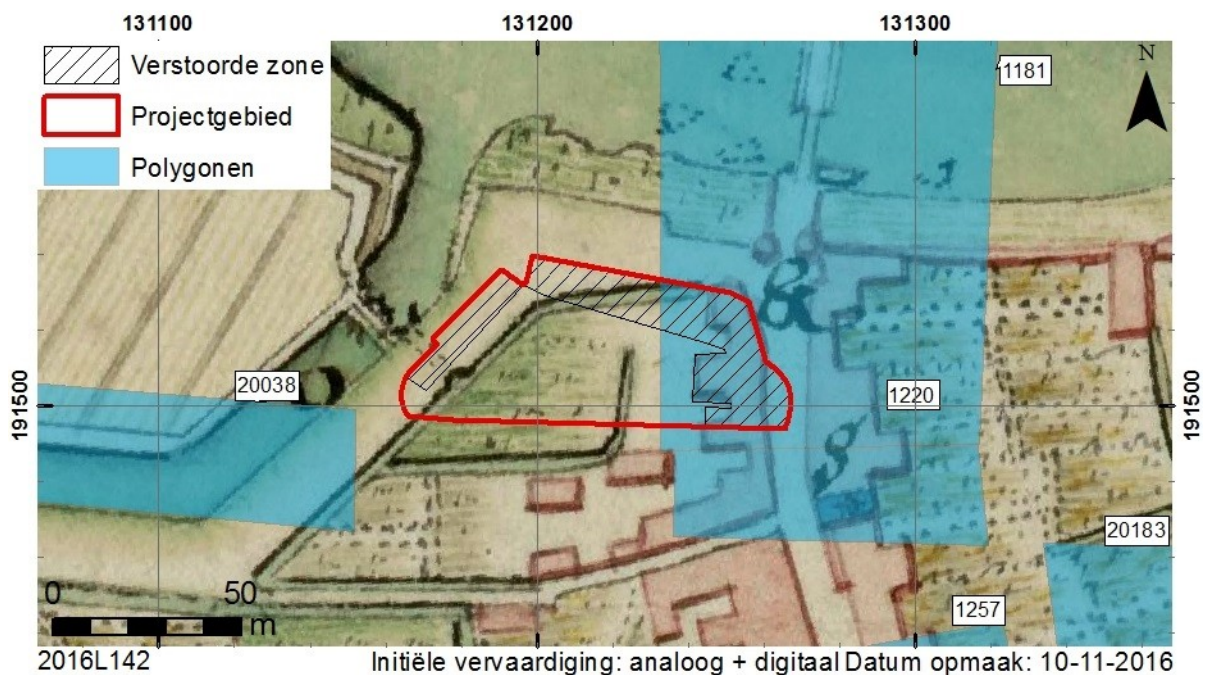


Fig. 29. Synthesekaart.

2.3. SAMENVATTING VOOR GESPECIALISEERD PUBLIEK

Ter hoogte van het kruispunt van de Noordlaan en De Bruynlaan zal Fides Projects een wooncomplex bouwen. In kader van het bureauonderzoek werd informatie verzameld over bewoningsgeschiedenis, landschapshistoriek, de topografie, de geologie, het bodemgebruik, de vegetatie en de historische ingrepen.

Het projectgebied bevindt zich binnen de archeologische zone historisch centrum van Dendermonde. De totale oppervlakte van het projectgebied bedraagt 3427,36 m², hierbij zal meer dan 1000 m² verstoord worden.

Het projectgebied is momenteel onbebouwd en wordt gekenmerkt door grasland en enkele bomen. De laatste eeuwen was het projectgebied grotendeels onbebouwd en waarschijnlijk in gebruik als tuin van gebouwen die langs de oostelijke rand stonden.

Het bodemtype van het projectgebied is niet bekend maar in de buurt komen vooral (zeer) gleyige gronden op klei en zandleembodem voor. Ook de bodemerosie binnen het projectgebied is niet gekend maar in de buurt van het projectgebied is de erosie verwaarloosbaar. Dit doet vermoeden dat de bewaring van het potentieel archeologisch erfgoed goed zal zijn.

Het projectgebied bevindt zich waarschijnlijk binnen de stadsmuren uit de postmiddeleeuwse periode en mogelijk buiten of onder de stadsmuren uit de middeleeuwse periode. Ook bevindt het zich vlakbij de Veerbrug, de oude brug over de Schelde die eind 19^{de} eeuw is afgebroken. Dit samen met het feit dat de erosie waarschijnlijk laag is en dat het grootste deel van het projectgebied de laatste 250 jaar onverstoord is geweest wijst er op dat de kans op goed bewaard archeologisch erfgoed binnen het projectgebied hoog is. Om de aanwezigheid hiervan vast te stellen is verder onderzoek noodzakelijk. Concreet gaat het om een prospectie met ingreep in de bodem. Deze prospectie dient uitgevoerd te worden volgens de bepalingen in de Code Goede Praktijk. Concreet betekent dit dat er een minimale dekking van 12,5% moet bereikt worden door middel van sleuven en kijkvensters.

De vraagstelling voor het vervolgonderzoek is gericht op het waarderen van het archeologisch potentieel van het projectgebied. Bij de prospectie dienen eventueel aanwezige archeologische sporen opgespoord en geëvalueerd te worden. Op basis hiervan dienen zones aangeduid te worden die al dan niet in aanmerking komen voor een vlakdekkend onderzoek.

2.4. SAMENVATTING VOOR NIET-GESPECIALISEERD PUBLIEK

In het kader van de bouw van een wooncomplex aan de De Bruynlaan te Dendermonde (Oost-Vlaanderen) werd een bureauonderzoek uitgevoerd. Hierbij werd de geografische, historische en archeologische situatie van het projectgebied geëvalueerd ten einde een inschatting te kunnen maken van het potentieel op de aanwezigheid van archeologische erfgoed.

De historische en cartografische gegevens wijzen op een grote mogelijkheid tot aanwezigheid van archeologisch erfgoed. Op basis van topografische en bodemkundige gegevens kan gesteld worden dat de bewaring van eventueel archeologisch erfgoed goed zal zijn. Bij de geplande werken zal de bodem binnen het projectgebied over een oppervlakte van meer dan 1000 m² ernstig verstoord worden waardoor eventueel archeologisch erfgoed vernield zal worden. Om de aanwezigheid van archeologische sites vast te stellen dient dan ook een prospectie met ingreep in de bodem uitgevoerd te worden.

3. BIBLIOGRAFIE

3.1. GERAADPLEEGDE LITERATUUR

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2016a: *Historische stadskern van Dendermonde, Inventaris Onroerend Erfgoed* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/140019> (geraadpleegd op 6 oktober 2016).

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2016b: *Sint-Onolfsdijk, Inventaris Onroerend Erfgoed* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/125564>) (geraadpleegd op 6 oktober 2016).

BOGEMANS, F. 1996, *Toelichting bij de Quartairgeologische kaart: Kaartblad 23: Mechelen*, Brussel.

S.N. 2014: *Onderweg naar Flanders Fields, Dendermonde* [online], <https://www.martelaarsteden.be/dendermonde> (geraadpleegd op 6 oktober 2016).

3.2. CARTOGRAFISCHE EN ICONOGRAFISCHE BRONNEN

GDI-VLAANDEREN 2001: *Vectoriële versie van de Bodemkaart* [shapefile], AGIV, IWT, Laboratorium voor Bodemkunde van de Universiteit Gent (GIS-Vlaanderen).

GDI-VLAANDEREN 2002: *Vectoriële versie van de Tertiaire geologische kaart* [shapefile], MVG-EWBL-ANRE (GIS-Vlaanderen).

GDI-VLAANDEREN 2006: *Digitaal hoogtemodel van Vlaanderen* [shapefile], MOW-Afd WL, VMM-Afd Water en AGIV.

GDI-VLAANDEREN 2015: *Digitale kadastrale percelenplannen (AAPD) – AGIV, toestand 01/01/2015* [shapefile] (gedownload op 03/08/2015).

GDI-VLAANDEREN 2016a: *Centrale Archeologische Inventaris (CAI)* [shapefile]

GDI-VLAANDEREN 2016b: *Inventaris Landschappelijk Erfgoed.*

GDI-VLAANDEREN 2016c: *Inventaris Bouwkundig Erfgoed.*

DU PLOUICH V. 1649: *Teneramonda vulgo Dendermonde*, www.cartesius.be.

SEGERS J.-B. 1786: *Topografische kaart van de stad Dendermonde en omstreken*, www.cartesius.be.

S.N. 1550-1565 : *Denremonde, Grimbergen*, www.cartesius.be.

S.N. 1952: *1952_B8-Gent_7199* (luchtfoto), www.cartesius.be.

4. BIJLAGEN

- Privacy-fiche
- Programma van maatregelen
- Lijst van plannen, kaarten en plattegronden